

Лука Бренеселовић

дипл. правник, Београд

СТО ГОДИНА ОД СМРТИ ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА

Двадесет и четвртог дана априла прошле 2008. године навршило се тачно сто година од смрти Валтазара Богишића. По свој прилици са старачком депресијом, он се из Париза упутио у родни Цавтат. Умро је на путу, у Ријеци, у седамдесет и четвртој години живота. Та велика годишњица, каква се за друге људе и у другим земљама радно ишчекује чак и деценијама, код нас за сада није обележена.

О значају Богишића за нашу културу и нашим дуговима које његово дело још потражује, не може се написати лепше него што су стари то учинили у нарочитом *Позиву за прикупљање прилога за Богишићев споменик* пре сто година. Тада *Позив* из 1909. године је за читаоце *Анала* преснимљен и овом приликом интегрално пренет. Налази се међу документима Министарства правде у Архиву Србије, у фасцикли XVII-90-1910, заједно са рукописним предлошком (индиго-отисак), писмом свим председницима судова и управницима казнених завода у којима их министар правде позива да прикупе прилоге за споменик и седам извештаја о прикупљеним прилозима из разних крајева. *Позив* је, према извештајима, пре Министарства правде већ био разаслао београдски Правни факултет. Споменик је израдио познаваоцима београдске предратне архитектуре добро познати вајар Петар Палавичини, који је својим делима украсио низ репрезентативних зграда, укључујући и здање амбасаде Француске у Београду. Његов споменик Богишићу подигнут је у Цавтату.

* * *

О Богишићу и Богишићевом делу и код нас и у иностранству писало се много. Посебно се истиче књига *Valtazar Bogišić*

Ми Срби и Хрвати можемо с поносом да бројимо велик број народних синова, који су и себе и свој народ продичили на разним пољима, било научном, било књижевном или умјетничком, било патриотском.

Пред годину и пô дала отео нам је удес једног таког великог сина нашега народа, одличног научника, врсног правника и честитог родољуба; човјека пуна најискреније љубави према свом народу и читавом славенству, човјека, који је са својим сјајним знањем и плодним радом стекао врло видно мјесто и у напрему пароду и у цијелом славенству. То је

ВАЛТАЗАР БОГИШИЋ

Вас културни и научни свијет, и славенски и страни, исказао је БОГИШИЋУ достојну пошту и истакао његове непроцијењиве заслуге па пољу знаности и науке, те ударио свијетли печат бесмртности на његова дјела.

Наш народ, чији је Богишић велики син и који је оп жарко љубио, ма да је искрено оплашивао његову смрт, ипак није тој сјајпој звијезди још показао видан, трајан и вјечан знак попитовања и признања, још није исказао своју благодарност своме великому сину.

Слави и бесмртности, коју је БОГИШИЋ својим свијетлим запаљем и илеменитим радом стекао, треба да и народ у неколико допринесе.

На гробовима великане мјери се морална снага једнога народа; па гробовима великих отаца одскаче љубав њихових синова; ту се стјече, ту се добива, ту се учи и прпе снага, чилп дух и јача нада у будућност.

Зато потписани одбор, знајући како наш парод зна и умије да поштује своје великане, и ујверен да схваћа и тумачи осјећаје његове, одлучио је, да у Цавтату, мјесту рођења ВАЛТАЗАРА БОГИШИЋА, подигне му споменик захвалности пародије, достојан споменик, који ће бити симбол народне љубави и бити тумач народне благодарности.

У ту сврху Одбор почиње да сакупља прилоге, како би споменик био што достојнији и народу, који га дјже, и имена што поси.

Прилози нека се шаљу на руке г. Ђура Бијелића у Цавтату (Далмација), а биће обијелоданајени у листовима.

Цавтат-Дубровник па Никольдан 1909.

Вице Адамовић — Дон Влахо Барбић — Ђубо Бијанић — Ђура Бијелић — Влахо пл. Богдан — Луко марк. Вона — Антун Братић — Влахо Буковац — Др. Перо Чингрија — Стијепо Дивизић — Јозо Фаћони — Рикард Франчићевић — Др. Балдо пл. Гради — Иво Гуљепмовић — Луко Калачић — Др. Мило Катић — Др. Перо Клаић — Томо Костопеч — Др. Стијепо Кнежевић — Др. Франо Кулишић — Перо Кушель — Дон Антун Лиепопили — Ђура Лонза — Машан Магуд — Михо Малошевић — Антун Мартекини — Др. Влахо Матијевић — Др. Милорад Медини — Влахо Мильан — Иво Морети — Марко Морети — Илија Рачић — Иво М. Рачић — Стијепан Рачић — Влахо Рајчевић — Др. Милан витез Решетар — Иво Станош — Матеј Шарић — Дон Нико Штук — Рикард Вернаца — Нико Висковић — Божко Враголов — Антоније Вучетић — Перо Зоре.

Вернера Цимермана, написана на немачком језику.¹ Цимерман је у најбољем маниру биографа тога доба и не штедећи папир приказао читав Богишићев живот и рад, док се као кратак преглед за заинтересованог читаоца препоручује прилог Јелене Даниловић *Живот и рад Валтазара Богишића*.² Иза наслова *Споменица Валтазара Богишића* из 1940. године, крије се Богишићева (непотпуна) библиографија, аутобиографија објављена са два концепта, а ту је и за данашње законописце врло поучан пропратни запис предавања Луја Бакотића.³ Настанком Општег имовинског законика посебно се бави позната прва књига Ника Мартиновића из незавршеног низа *Валтазар Богишић*,⁴ док је у најновије време Милош Луковић језички анализирао Законик.⁵ Посебно бих издвојио и чланак *Подријетло Балда Богишића*.⁶ Текст је, додуше, помало острашћен, али садржи вредне, генеалошки, чини се, уредно прикупљене податке о породичном стаблу Богишићевих. И у часопису који је пред читаоцем објављено је више прилога о Богишићевом делу, па и један којим је обележена педесетогодишњица Богишићеве смрти.⁷

Свакоме ко има у виду политички активног Богишића, Богишића као етнографа и пасионираног колекционара старине и, наравно, Богишића као правника, јасно је да у нашој култури, и поред

¹ W. Zimmermann, *Valtazar Bogišić 1834–1908 – Ein Beitrag zur südslavischen Geistes- und Rechtsgeschichte im 19. Jahrhundert*, Wiesbaden 1962; вид. приказ Б. Недељковића, *Историјски часопис* 1966–1967, 301.

² Ј. Даниловић, „Живот и рад Валтазара Богишића“, *Правни живот* 1/1985, 71.

³ *Споменица Дра Валтазара Богишића о тридесетогодишњици његове смрти*, Дубровник 1940.

⁴ Н. Мартиновић, *Валтазар Богишић I*, *Историја кодификације црногорског имовинског права*, Цетиње 1958; *Валтазар Богишић II*, *Упутник за описивање правних обичаја Црногораца*, Цетиње 1964.

⁵ М. Луковић, *Богишићев законик – Припрема и језичко обликовање*, Београд 2009.

⁶ N. Vekarić, N. Kapetanić, „Podrijetlo Balda Bogišića“, *Hereditas rervm Croaticarvm*, Zagreb 2003, 69.

⁷ „Свечани састанак Социолошког друштва поводом педесетогодишњице смрти Валтазара Богишића“, *Анали Правног факултета у Београду (Анали ПФБ)* 2/1958, 252. Избор радова објављених у *Аналама*: Д. Јанковић, „Богишићеви коментари Душановог законика“, *Анали ПФБ* 3–4/1953, 393; Б. Недељковић, „Канун Леке Дукађина. Арбанашко обичајно право. Из рукописне заоставштине Валтазара Богишића“, *Анали ПФБ* 4/1956, 429; Т. Никчевић, „Богишићеве припреме за Закон о браку у Црној Гори“, *Анали ПФБ* 4/1958, 470; С. Вукосављевић, „Корени Богишићевог Имовинског законика“, *Анали ПФБ* 2/1958, 142; В. Грујић, „О једном покушају да Валтазар Богишић постане професор Правног факултета Велике школе у Београду“, *Анали ПФБ* 3–4/1960, 365; М. Бабић, „Др Валтазар Богишић: Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори“, *Анали ПФБ* 2/1968, 299; М. Константиновић, „Идеје Валтазара Богишића о народном и законском праву“, *Анали ПФБ* 3–4/1982, 422.

побројаних књига и разних других публикација, недостаје свест о значају Богишића и његове баштине као целине. Дефицит је нарочито упадљив ако се на страну ставе студије и чланци посвећене црногорској епизоди, као само једној од епизода у Богишићевом животу. Нема нити једног оправдања да се на корице сваке књиге Богишићевих изабраних дела из 1999. године стави грб-печат Министарства правде Кнежевине Црне Горе.⁸ Готово се и заборавило да се Богишић показао као виртуозан законописац, врсан стилиста упоредив са Фојербахом, још око 1875. године, када је припремио нацрт устава, односно „закона“ за Херцеговину и њене устанике.⁹ За сваки заборав Богишић је делом и сам крив. Његове личне ствари, па и сви списи, већ ево читаво столеће налазе се у Цавтату. Ватрослав Јагић је тим поводом већ 1909. године приметио: „жељи покојника је удављено... Друго је питање да ли је тиме учињена услуга науци, а ја бих пре рекао да није“.¹⁰

Видим ли добро, код нас су, без лепе књижевности, једино Вукова дела сабрана и објављена по строгим и смисленим текстолошким начелима и једино се она, са својих четрдесет књига, с правом зову сабрана дела, јер теже да обухвате све што је писац икада написао – сваку књигу, сваки чланак, свако писмо, чак и запажене белешке. Тада задатак није ни требало да испуне већ поменута изабрана дела у осам књига из 1998. године, тако да он и даље стоји неурађен.¹¹ Перо Шоћ нас, након увида у цавтатски фонд, обавештава да је Богишић чак често чувао и „врло обична писма, која је примао, већином и брујоне [концепте] одговора које је давао“, као и белешке политичких разговора, на пример са Миланом и Александром Обреновићем.¹² Део вредне Богишићеве преписке објављен је у *Зборнику за историју, језик и књижевност српског народа*, а по

⁸ Вид. фн. 11.

⁹ Вид. А. Соловјев, *Богишићев нацрт закона за херцеговачке усташе*, Споменик ХСИ (1939), 138.

¹⁰ V. Jagić, *Archiv für slavische Philologie* 30/1909, (315). За преглед инвентара Богишићеве архиве вид. *Валтазар Богишић, Изабрана дјела VI*, Подгорица – Београд 1999, 279.

¹¹ В. Богишић, *Изабрана дјела I–VIII*, Београд – Подгорица 1999. Ово, за сада најсвеобухватније издање Богишићевих дела, приредио је Милицав Чизмовић. До сада је било и неколико других покушаја да се проберу битни и интерсантни Богишићеви прилози и објаве на једном месту. Пре Рата Геца Кон објавио је *Правне чланке и расправе Валтазара Богишића I*, Београд 1926; друга књига никада није објављена. У познатој јединици *Класици југословенског права* објављена је књига *Изабрана дела и Општи имовински законик за Црну Гору*, Београд 1986. Подгорички ЦИД и Службени лист СЦГ из Београда објавили су 2004. године изабрана дела у четири књиге. За прегледе Богишићеве библиографије вид. додатак у С. Пуповци, *Валтазар Богишић – Живот и дјело*, Подгорица 2004.

¹² П. Шоћ, „Богишићева библиотека, архив и музеј“, *Misao* 26/1928, 446.

које писмо и у другим периодичним публикацијама када се прилика указала.

Правницима време сада даје истински нову и лепу прилику да Богишића признају и овековече као једног међу оцима наше модерне националне мисли и културе. Тиме би му захвалили не само за његов јединствен допринос на пољу правне науке, већ и за све песме, ношње, старинске грбове, новац и књиге које је отео злом забораву, као и за нескривено родољубље. Како се, наиме, породично право са својим многобројним неимовинским моментима све више етаблира као попречна правна грана која сече тематске целине и приватног и јавног права, то би се остатак класичног грађанског права, дакле срж приватног права, смислено могла скупити и регулисати у форми закона који би се са пуним правом, могао назвати основни односно *општи имовински законик*.